

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 355

YIL XXX

KASIM 1992

KARAMANOĞLU MEHMED BEY'İN FERMANI'NDAN DİL BİRLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MERMER*

Dil, insanla var olan bir hâdisedir. Nerede bir insan grubu varsa ve bu özel bir topluluk ise o yerde bir dile sâhip olma var demektir. Dünya coğrafyasında en geniş sahayı içine alan, konuşulma oranı bakımından diğer dillerden fazla olan ve tarihin en eski lisânlarından biri bulunan dil de Türkçe'dir. Günümüzde ise Çince, İngilizce ve Arapça'dan sonra dünyâda dördüncü sırada yer almaktadır.

Dil, insanların anlaşmalarını sağlayan bir unsurdur. O dili konuşan insanların yaşayışlarını, düşüncelerini, inançlarını, hayata bakışlarını, yani, kısacası kültürlerinin temeli de dildir. Bir insan topluluğunun millet olabilme vasfı sâdece dil olabilir mi? Yoksa onu destekleyen veya onun yanında bulunması gereken unsurlar var mı? Var. Dinî inançlar ve devlet olabilme. Devlet olma, sadece idare etmek değildir. O toplumun kültürünü sahiplenme, onu geliştirme, onu yayma, onu korumadır.

Türk dili gibi Türk tarihi de bir bütündür. Bu bütünlük içerisinde tarih boyunca kurulan Türk devletleri tek tek incelenip siyasâ tarihlerinin yanında, sosyo-kültürel tarihlerinin de ortaya konulma zamanı gelmiştir. Bunu yaparken, sadece Osmanlı tarihçilerinin gözüyle değil, Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde değerlendirilmelidir.

Türk dili ve tarihinin bütünlüğü içerisinde XIII. asır, Türk dilinin de, Türk tarihinin de bir dönüm noktasıdır. XI. asrın ilk yıllarından başlayarak bugünkü İran, Azerbaycan ve Anadolu'ya gelen Türk akınları, göçleri ve yerleşmeleri, XIII. yüzyılda bu yerlerin yeni bir Türk yurdu hâline gelmesini sağladı. Genellikle Türklerin göçleri, yeri yurtlar edinmeleri Altaylardan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara hattâ

(*) Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Orta-Avrupa ve Balkanlara doğrudur. Bin yılından sonra Türklerin Anadolu ve Azerbaycan'a yönelişlerini Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun iki sebebe dayandırır: Biri Türklerin müslüman oluşları, diğeri de güçlü İran devletinin yıkılmış bulunması.

Samanoğullarının yıkılışıyla Güney-Doğuda Gazneliler, Kuzey-Doğuda da Oğuz Türklerinden olan Selçuklu devleti kurulmuştur. 1071 Malazgirt zaferinden sonra, Selçuklular Anadolu'yu fethetmişlerdir. Selçukluların yıkılmasıyla Anadolu'da Beylikler dönemi başlar. Bu dönem siyasi tarih bakımından Anadolu birliğinin parçalanması olduğu halde, millî kültür ve Türk yazı dilinin de kuruluş devresidir. Yukarıda XIII. yüzyıl, Türk dilinin de, Türk tarihinin de bir dönüm noktasıdır dememiz bundandır.

Anadolu'da kurulan Beylikler Karamanoğulları, Aydınogulları, Germiyanogulları... gibi büyüklü küçüklü yirmiye yakındır.

Konumuz itibâriyle bu Beyliklerden bizi ilgilendirecek olan Karamanoğulları ve Karamanoğlu Mehmed Bey'dir. Selçuklulardan sonra ilk kurulan Beylik Karamanoğullarıdır. Bu beyliğin önde gelen Beyi de Karamanoğlu Mehmed Bey'dir. Karamanoğlu Mehmed Bey Konya'yı işgal ettiğinde 13 Mayıs 1277'de "Bugünden sonra divânda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçe'den başka dil kullanılmaması" hakkında bir ferman yayınlamıştır. Bugüne kadar söz konusu fermân üzerine tarihçiler ve türkologlar çeşitli fikirler beyân etmişlerdir. Beyân edilmiş fikirler hem tarihçiler hem de türkologlar arasında iki farklı görüş noktasını ortaya çıkardı. Bunlardan bir kısım tarihçi ve türkolog Türkçenin zaferi, bir kısım tarihçi ve türkolog da bunun zarûretten olduğu fikrini savunmuşlardır. Bunlardan bazıları:

Yılmaz Öztuna, "Karamanoğlu Mehmed Bey'in bu mühim fermânı resmi devlet işlerinde kullanılan Arapça ve bilhassa Farsça'nın hâkimiyetine büyük bir darbe vurmuştur."

Doç. Dr. Ali Karamanlıoğlu, "Bu buyrukla Türkçenin tekrar güçlendiği, bunun öteki beyliklere örnek olduğu bir gerçektir."

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, "Karamanoğlu Mehmed Bey'in bu buyruğu vermesi, Anadolu Beyliklerindeki genel tutumu ortaya koyan bir davranıştır. Karamanoğlu Mehmed Bey, Türk dil ve kültürüne üstün bir değer verdiğini gösteren bu davranışı ile bütün Anadolu beyliklerinin de

temsilciliğini yapmış bulunmaktadır. Eğer bütün Anadolu beyliklerinde böyle bir akım hâline gelmiş bir gelişme söz konusu olmasaydı, geçici buyruklarla Türk yazı dilinin temelini atmak asla mümkün olamazdı. Görüldüğü üzere bu bir uyanış, bir kendine dönüş göstergesidir.”

Prof. Dr. Osman Turan, “Esasen bu harekette millî duygunun mu, kültür durumlarının mı daha fazla rol oynadığını tesbit edecek bir delile sâhip değiliz. Bundan başka Farsça devam eden devlet muâmelâtının bir emirle ve derhal Türkçe’ye çevrilmesi de kolay değildir.”

Prof. Dr. Ali Sevim, “Fevkalâde yüksek millî duygu ve düşüncelerin etkisi altında alınmış olan bu ulvî karar, her halde kültür seviyesinin henüz yeterli bir durumda olmaması sebebiyle, Farsça olarak yürütülen devlet yazışma ve muâmelerinin Türkçe’ye çevrilememesi sonucunda uygulanamamış ve dolayısıyla Selçuklu devletinin resmi dili yine Farsça olarak sürdürülmüştür... Bu ancak millî bir duygunun ürünü olarak tarihe geçmiştir.”

Nihad Sami Banarlı, “Bu fermân zamanımızın bir kısım dâhilileri tarafından Türkçenin kaderinde bir dönüm noktası sayılmıştır... Esasen Karamanoğlu Mehmed Bey’in bu hareketi, şuurlu bir Türkçe sevgisinden değil, Konya’ya karşı isyan ettirdiği göçebe Türkmenlerinin Fârisî bilmeyişlerinden doğan zaruri bir siyasetti.” derler.

Bu konu gerçekten Türk devlet tarihi ve Türk dili açısından önemlidir. Bu iki görüş birbirinden çok farklı fikirler sayılmamalıdır. Buradaki hata düşüncenin sunuluş ve ifâde edilmişindedir. Bunlar yapılan bir hareketin birbirini bütünleyen iki unsuru olarak kabul edilmelidir. Buna ek olarak şunu da belirtmek isterim. Selçuklular devrinde Türkçe yazı dili olarak kullanılmadı diye onları suçlarız, hattâ Mevlâna’yı da Fars diliyle eserlerini yazdı diye suçlarız. Gerek yukarıdaki görüşleri sunuşta, gerekse bu suçlamaları yaparken unutulmuş bir şeyin olduğundan habersiziz. O da Anadolu’ya gelen Oğuz Türkleri Türkçe’yi konuşmaları, ancak Kaşgarlı Mahmud’un Hâkâniye Türkçesi dediği ilim ve edebiyat dilinin esası olan yazı dilini bilmemeleriydi. Konuşma dili başka, yazı dili başkadır. Sadece konuşma dilini bilen Konya’nın, Karaman’ın köylülerinden yazı diliyle şiirler, ilim ve kültür eserlerini yazmaları beklenebilir mi? Büyük Selçuklu devleti o devir kültür ve medeniyetinden uzakta kalacağı düşünülemediğine göre, önünde duran, uzun geçmişi ve geleceği olan iki medeniyetin dilinden faydalanacaktı. Selçuklular da bunu yaptı. O devirde Arapça ilim dili,

Farsça da edebiyat dilidir. Üstelik Arapça Oğuz Türklerinin büyük bir imân ve aşk ile bağlandıkları dinin dilidir. Bunların yanısıra Cengiz ve oğullarından kaçanlar arasında Orta-Asya Türk edebî dilini bilenler yok değildi. Peki bunlar niçin bu edebî dille eserler yazmadılar, bu dili kullanmadılar diye zihnimize bir soru doğabilir. Kullanamazlardı, çünkü Azerbaycan ve Anadolu'da bu edebî dille hitâp edecekleri bir kitle yoktu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türk dili'nin ikinci bir yazı dilinin ortaya çıkmasını, onun sağlam bir zeminini oluşturan yine Anadolu Beylikleridir.

Türk devlet geleneğinde hâkân, bey veya padişâh, o devrin ileri gelen şâirlerini, din büyüklerini ve ilim adamlarını saraylarında bulundurur, onları korur ve teşvik ederlerdi. Anadolu beylikleri de kendi aralarında yarış edercesine bu geleneği devam ettirmişlerdir. Anadolu Beyliklerinin Türk diline yaptıkları hizmetin büyüklüğünü şu Hindistan örneğiyle daha iyi kavrayabiliriz. İngilizler XIX. asırda Hindistan'a geldiklerinde mahallî olarak orada bir çok kabile dilleri vardı. İlk İngiliz araştırmalarına göre bu kabile dillerinin sayısı yüz yirmiyi buluyordu. Yüz yirmi ay dille konuşan bu insanların din ayrılığı gibi ikinci bir problemleri de vardı. İngilizler Hindlileri ortak bir dilde birleştirmek istediklerinde Anglo-Sakson orijinli, fakat müstakil ve müşterek unsurları fazlaca artmış dillerden birinin yerine İngilizcede birleştirmişler ve İngilizceyi daha doğru bulmuşlardır. Bu Anglo-Sakson sömürgeci tavır temelde çirkin ve reddedilecek bir uygulamadır, ancak bu sömürgeci tutumun bir de faydası olmuştur; Hint halkı'nın milletleşmesini, birleşmesini sağlayan da Hind İngilizcesidir. Kültürel Değişim Anlaşması çerçevesinde bunu bir rapor haline getirmiş olan Prof. Dr. Sadık K. Tural, Hindistan'daki bir milyar seksen milyon insanın ortak bir kültür dili oluşturmada İngilizceye olan borcunu şu cümleyle ifade ediyor: "Okuma-yazma bilmeyen Yeni Delhili bir dilenci İngilizceden başka bir dil bilmiyor. Bu da Anglo-Sakson sömürgeciliğinin tek müsbet meyvesidir".

Türkçe'nin devlet işlerinde ilk defa kullanılması, resmi dil olması, Anadolu Beyliklerinde gelişen kültürel faaliyetlerinin bir sonucu olarak Osmanlılara âitliği konusunda bütün kaynaklar hem fikirdir.

Karamanoğlu Mehmed Bey'in fermânı'nın espirisini bu şekilde ifade ettikten sonra, günümüze gelelim.

Günümüz siyaseti ve coğrafyasındaki büyük değişiklikler zihnimize ister istemez tarihin tekrür mü ettiği fikrini doğurmaktadır. XIII. yüzyıl

Anadolu birliğinin siyâsî olarak dağılması, sonra güçlü bir devletin idaresinde yeni bir yazı dilinin doğuşu gibi, Türk dünyasında bugün bir dağılma gözleniyor. Tabii bu dağılma olumsuz anlamda değil, olumlu mânâda bir dağılmadır. Bu dağılma her bir Türk cumhuriyeti hürriyetine kavuşmuş, kendi kendisini idare eder durumda siyâsî bir ayrılıktır. Bu durum Türk dünyası için kaçırılmaması gereken bir fırsattır. Bu fırsatın değerini, önemini iyi kavramak gerekir. Yıllarca Rus esâreti altında kalmalarına rağmen, bugün Türk Cumhuriyetlerindeki soydaşlarımızla anlaşabiliyor, görüşebiliyor, paylaşabileceğimiz ortak değerlerin varlığının ortada olduğunu müşâhade edebiliyoruz. Bunu sağlayan güç ne? Bunu sağlayan dil birliğidir. Burada şu hususu özellikle belirtmek istiyorum. Bu kadar uzun süreli ayrılıklara rağmen, bu insanlarla böylesine kolayca anlaşabiliyorsak, bu Türkçenin gücünden gelmektedir. Bu kadar büyük coğrafi, tarihî ve idârî farklılıklar olduğu halde, bugün de Türk dünyasının derlenip toparlanmasında en büyük gücün Türkçe olduğudur.

Göktürk kitâbelerinden itibaren Türkler zaman zaman az, zaman zaman çok yabancılardan etkilenmişlerdir. Ne kadar etkilenme olursa olsun Türk tarihinde bir Hindistan olayı yoktur. Bunun tipik misâli de işte Türk Cumhuriyetleridir.

Sonuç olarak Anadolu Beyliklerinin siyâsî bakımdan dağılıklarına rağmen, sosyo-kültürel yönünden ikinci bir ortak yazı diliyle güçlü bir kültüre ve devlete sâhip olmuş ise, şimdi de siyâsî açıdan ayrı Türk Cumhuriyetleri, kendi aralarında ortak bir alfabe, ortak bir imlâ, ortak bir yazı diliyle geleceğe uzanacak ve dünya yeni bir Türk rönesansına tanık olacaktır.

KAYNAKÇA:

1. BANARLI, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İst., 1971, c. I.
2. ERCILASUN, Prof. Dr. Ahmet B., "Türk Dilinin Dünü Bugünü Geleceği", **Türk Kültürü**, S 321 (Ocak 1990).
3. KARAMANLIOĞLU, Doç. Dr. Ali, **Türk Dili Nereden Geliyor Nereye Gidiyor**, İst., 1972.
4. KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep, "Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmed Bey", **Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri**, Konya, 1977
5. KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. Fuad, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Ank., 1959.

6. ÖZTUNA, Yılmaz, **Türkiye Tarihi**, İst., 1964, c. II.
7. PORZİG, Walter, **Dil Denen Mucize** (Çev. Prof. Dr. Vural Ülkü), Ank., 1986, c. II.
8. SEVİM, Prof. Dr. Ali, "Karamanlı İsyanı ve Türk Dili", **Türk Dili**, S. 388-389 (Nisan-Mayıs 1984).
9. TURAN, Prof. Dr. Osman, **Selçuklular ve Türk-İslam Medeniyeti**, İst. 1969.
10. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ank., 1984.
11. YÜCEL, Prof. Dr. Yaşar, **Çobanoğullar Beyliği-Candaroğullar Beyliği**, Ank., 1988.